

«ЧЕТЬІ МІНЕЇ» ТА ЇХ АВТОР

Димитрій Ростовський (у миру — Данило Туптало) належить до числа найвидатніших українських релігійно-культурних діячів другої половини XVII ст., що не лише прославили себе подвигами благочестя та цілеспрямованою діяльністю, спрямованою на зміцнення престижу української православної церкви, але й залишили по собі значний літературний доробок. Разом з Іоаннієм Галатовським, Лазарем Барановичем, Варлаамом Ясинським, Стефаном Яворським та багатьма іншими світочами української культури Димитрій представляє епоху культурних звершень, які утвердили за Києвом славу освітнього та інтелектуального центру України. Дослідник його життєвого і творчого шляху І.Шляпкін писатиме: «Святий Димитрій стоїть однаково високо як суспільний діяч і як приватна особистість. Він ідеал православного вченого пастиря і улюблений серед народу письменник, з одного боку, милосердна і високоморальна людина — з другого».

Народився Данило Туптало у грудні 1651 року в Макарові, невеличкому містечку поблизу Києва, у сім'ї шляхтича, козацького сотника Макарівської сотні Київського полку Сави Туптала, якого з поваги до воїнських доблестей і високих моральних чеснот сучасники називали «славою і честю малоросійського війська».

Початкову освіту Данило здобуває дома. Сава і Марія Туптали вважали за свій обов'язок дати синові гарне православне виховання та освіту. Тож у 1662 році Данила віддають у науку до Могиланської колегії, де ректором у цей час був Іоаннікій Галатовський.

Навчання у Могиланській колегії не тільки справило вплив на молодого Данила Туптала щодо загального рівня освіти, яка мала енциклопедичний характер, але і багато в чому вирішило його подальшу життєву долю. Утверджений у благочесті, просвітлений вірою і озброєний знаннями, Димитрій все своє подальше життя присвятить захисту православної віри, охороняючи її від спотворень і різночитань. Пізніше у своїх творах він розкриє силу і внутрішню красу православ'я.

Ставши ченцем Київського Кирилівського монастиря, Димитрій з часом здобуде славу талановитого проповідника, знаного за межами України. Спілкування з тодішніми ієрархами української православної церкви, такими як Мелетій Дзик, Йосип Нелюбович-Тукальський, Лазар Баранович, формує у молодого ченця виразні антипольські та антимосковські погляди.

За своє чернече життя Димитрій очолював багато православних обителей: Миколаївську у Батурині, Києво-Кирилівську, Єлецьку у Чернігові, Новгород-Сіверську.

Життя Димитрія було тісно пов'язане з історичними подіями часу. На його прихильність очікували і до його думки прислухалися навіть українські гетьмани Іван Самойлович та Іван Мазепа. Можливо, колись вчені зможуть оцінити справжній внесок Туптала в історію не тільки церковну, але й світську.

У 1700 році на вимогу Петра I Димитрій супроти власного бажан-

ня був змушений виїхати до Росії і зайняти посаду Ростовського митрополита. Йому доводилося переборювати безліч труднощів: важкі кліматичні умови, презирливе і підозріле ставлення з боку російських священників, нещучо і обмеженість як церковних, так і світських діячів тодішньої Росії. Однак, вихований у кращих християнських традиціях українського суспільства, Дмитрій цілеспрямовано і безупинно працює на користь морального вдосконалення людини. Його митрополича діяльність — відкриття у Ростові однієї з перших російських шкіл, боротьба зі старообрядництвом, проповіді, прочитані у єпархії та при царському дворі, — засвідчила, що Російська православна церква здобула в особі Дмитрія Туптала високоосвіченого, прогресивно мислячого, талановитого релігійного пастиря. Невсипуща праця з розбудови церковного життя та авторитет, яким користувався Святитель, і стали основою для його канонізації, яка була здійснена 1757 року.

Особливе значення має особистість Дмитрія Ростовського для розвитку української релігійної літератури. У його творчому доробку — численні повчання та проповіді, більша частина з яких, на жаль, втрачена, полемічного («Розиск про Бринську віру»), історичного («Руно орошенное», «Літописець») змісту, а також драми та поетичні тексти. Однак справжню славу Дмитрій здобув як укладач — редактор найповнішої антології житій християнських святих — дванадцятитомних «Четьїв Мінеїв» (1689—1705) — «живої художньої апології християнства», над якою працював близько 20 років.

Цінність праці Дмитрія полягала не тільки в тому, що він опрацював і систематизував фактично весь відомий на той час українцям агіографічний матеріал, обсяг якого справді вражаючий. Укладаючи житійні тексти, Туптало прагне подати найбільш достовірний та художньо значущий матеріал, працюючи і як перекладач, і як редактор, і як письменник. Дмитрій зробив перший крок у справі наукового вивчення агіографії і критичного дослідження житій. Він перший звернувся за джерелами для своєї праці на Захід.

Про «Четьї Мінеї» Дмитрія Туптала український книгознавець Федір Титов писатиме: «Те, що створено було в інших країнах і у інших народів цілими більш-менш численними колегіями вчених людей, у нас було виконано однією людиною і до того ж майже без усякої матеріальної підтримки з боку суспільства. Це міг зробити тільки... православний монах, який отримав освіту в такій школі, якою була в XVII в. Київська академія». Олександр Пипін в оцінці праці Дмитрія був дещо категоричнішим, стверджуючи, що «... для свого часу це була праця, єдина у своєму роді, яку, без сумніву, не зміг би здійснити ніхто з московських книжників».

«Четьї Мінеї» Дмитрія, у яких він зібрав давні оповідання про життя і подвиги святих подвижників, стали улюбленою книжкою для читання у православних українців та інших східних слов'ян до нових часів.

Власне, цей корпус з дванадцяти томів завершив становлення національної агіографічної традиції і до сьогодні залишається найавторитетнішим у цьому аспекті виданням.

*Ірина Савченко,
кандидат філологічних наук*